

НЕЛЛІ МИКОЛАЇВНА ЖДАНОВА **(до 85-річчя від дня народження)**

27 серпня 2017 року виповнюється 85 років з дня народження доктора біологічних наук, професора, лауреата премії ім. Д.К. Заболотного (1991 р.) Неллі Миколаївни Жданової – знаного фахівця у галузі мікології та екстремальної екології мікроскопічних грибів.

Неллі Миколаївна народилась у м. Києві в сім'ї службовців. 1940 року вона пішла до першого класу середньої школи, проте мирне життя закінчилось – почалась війна. Маленька Неля з мамою були в евакуації спочатку у м. Тобольську, а згодом – у м. Пермі, 1944 р. вони повернулись до м. Києва. Цього ж року вона вступила до 5 класу середньої жіночої школи № 124, яку закінчила зі срібною медаллю.

Протягом навчання у Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка (1950–1955) Н.М. Жданова спеціалізувалась на кафедрі нижчих рослин і вже тоді почала цікавитись саме грибами. В Інституті мікробіології ім. акад. Д.К. Заболотного АН УРСР (нині Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України) науковий шлях Неллі Миколаївни розпочався 1954 року, де ще студенткою вона виконувала дипломну роботу у відділі експериментальної мікології під керівництвом М.М. Підоплічка. Саме з цим Інститутом буде пов'язане усе її подальше життя та наукова діяльність.

Після закінчення університету з відзнакою 1956 року Неллі Миколаївну зараховано у відділ експериментальної мікології на посаду старшого лаборанта. Микола Макарович високо оцінив професійний потенціал молодого науковця. Так, у доповідній записці директору Інституту акад. АН УРСР В.Г. Дроботьку від 1 березня 1960 р. щодо переведення Н.М. Жданової на посаду молодшого наукового співробітника відділу він зазначав: «Тов. Жданова являється ініціативним и енергичным работником, успешно изучающим грибы и уже хорошо разбирающимся в этих вопросах. Она самостоятельно выполняет отдельные разделы тематической работы,

а также внеплановые исследования в помощь сельскохозяйственным и отдельным промышленным предприятиям, ведет учебную работу с практикантами, приезжающими в отдел микологии из различных городов».

Починаючи з 60-х років, у тісній співпраці з М.М. Підоплічком і В.С. Московець Н.М. Жданова розпочала вивчення ґрунтових грибів ризосфери кукурудзи різних кліматичних зон України, ареал досліджень охопив 23 області. Особливу увагу вона зосередила на розповсюдженні й екології темнопігментованих мікроскопічних грибів. За матеріалами цих досліджень 1964 року нею було захищено кандидатську дисертацію «Темноцветные гифомицеты в ризосфере кукурузы разных климатических зон УССР».

У подальшому Н.М. Жданова присвятила себе вивченню біологічних функцій меланіну у грибів. Нею встановлено роль меланінових пігментів і деякі механізми їх широкої неспецифічної активності та захисної дії. Отримані дані стали предметом дисертаційної роботи «Изучение биологической роли меланинового пигмента у грибов семейства Dematiaceae в связи с их экологией», представленої на здобуття ступеня доктора біологічних наук, яку було захищено 1978 року. Результати подальших досліджень у цьому напрямку викладено у монографіях «Экстремальная экология грибов в природе и эксперименте» (1982) і «Меланинсодержащие грибы в экстремальных условиях» (1988) за співавторства А.І. Василевської.

Протягом багатьох років Н.М. Жданова очолювала фундаментальні дослідження, що пов'язані з особливою стійкістю темнопігментованих меланінвмісних видів грибів до екстремальних факторів довкілля. Впродовж 20 років очолюваний нею колектив вивчав мікобіоту ґрунтів і лісової підстилки забруднених територій після Чорнобильської катастрофи і приміщень 4-го блоку ЧАЕС, виявлено гриби-бідеструктори «гарячих» частинок і реакторного графіту. Результатом моніторингу ґрунтових грибів 10-км зони ЧАЕС стало встановлення видів-біоіндикаторів трьох рівнів радіоактивного забруднення ґрунту і лісової підстилки. Вперше встановлено явище позитивного радіотропізму, здатність ряду ґрунтових грибів обростати та руйнувати «гарячі» частинки, особливості формування грибних комплексів у процесі природної ремедіації забруднених радіонуклідами ґрунтів. Дані багаторічних досліджень взаємодії мікроміцетів з радіонуклідами відображено у розділі «Radionuclides and fungal communities» монографії «The Fungal Community : its organization and role in the ecosystem» (2005), який створено у тісній співпраці з К. Хаселванд-тером і В.О. Захарченко, та у розділі «Interactions of fungi and radionuclides in soil» монографії «Microbiology of extreme soils. Soil Biology» (2008) за співавторства Д. Дайтона і Т.І. Тугай.

Протягом 1988–2008 рр. Н.М. Жданова була керівником відділу фізіології та систематики мікроміцетів ІМВ НАН України, фахівці якого досліджували питання систематики, фізіології, біохімії та екології мікроміцетів. За цей час створено колекцію мікроскопічних грибів, що нараховує 450 видів 125 родів, включаючи екстремофіли, які було ізольовано з високорадіоактивних субстратів, а також ряд продуцентів біологічно активних речовин – ферментів, пігментів, токсичних речовин, сорбентів радіонуклідів і важких металів. Під керівництвом Н.М. Жданової розпочалося

вивчення видової різноманітності і фізіолого-біохімічних особливостей ендоефітних грибів болотних рослин Українського Полісся, хемо- і фототропізму у грибів, радіостимуляції та адаптації; продовжено дослідження широкого спектру гідролаз грибного походження, проблем грибостійкості різноманітних матеріалів, створено Випробувальну лабораторію грибостійкості технічних виробів та матеріалів (1995), що згодом 1999 року трансформувалась у Випробувальну лабораторію грибостійкості та мікробіологічних досліджень технічних, медичних виробів та матеріалів ІМВ НАН України, акредитовану Національним агентством з акредитації України 2002 року за міжнародними стандартами якості.

Велику увагу Неллі Миколаївна завжди приділяє вихованню молодшої наукової зміни. Вона викладала курс експериментальної мікології, включаючи питання систематики, екології і фізіології грибів на кафедрі мікробіології та імунології Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Н.М. Жданова була керівником дисертаційних робіт аспірантів і молодих науковців не лише у відділі експериментальної мікології, а згодом фізіології та систематики мікроміцетів ІМВ НАН України, але й з інших наукових установ України і Литви. Загалом під її керівництвом захищено 14 кандидатських дисертацій, дві з яких – у період 2011–2014 рр.: «Мікроміцети – агенти пошкодження гумотехнічних матеріалів» за спеціальністю «мікробіологія» (А.І. Чуєнко); «Розроблення технології інулінази грибного походження» за спеціальністю «біотехнологія» (В.І. Стойко). Н.М. Жданова була науковим консультантом докторської роботи «Біорізноманітність та еколого-фізіологічні особливості ендоефітних мікроміцетів рослин сфагнових боліт Полісся України» за спеціальністю «мікробіологія», яку захищено 2014 р. (І.М. Курченко).

Н.М. Жданова вийшла на заслужений відпочинок 2011 р., проте увесь цей час вона брала активну участь у науковій діяльності Інституту. До 2014 р. вона входила до складу редколегії «Мікробіологічного журналу».

Неллі Миколаївною Ждановою опубліковано близько 400 наукових праць, вона є співавтором 25 монографій, 3 методичних рекомендацій і 14 патентів. Її роботи відомі як в Україні, так і зарубіжних країнах, про що свідчить ряд публікацій у світових фахових виданнях і підтримка досліджень міжнародними грантами INTAS, CRDF і вітчизняними грантами ДФФД і МОН України. З 2011 р. за авторством Н.М. Жданової вийшло з друку 10 наукових праць, серед яких 3 статті та патент України. Монографія «Мікобіота Українського Полісся: наслідки Чорнобильської катастрофи» (2013), автором більшості розділів якої є шановний ювіляр, стала узагальненням багаторічних досліджень співробітників відділу.

Н.М. Жданова є членом Товариства мікробіологів України, Українського ботанічного товариства, Товариства Європейських мікологів, Міжнародного радіоекологічного Товариства. Вона була членом спеціалізованих вчених рад із захисту докторських дисертацій при Інституті мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України та Інституті ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, протягом 1992–1997 рр. – член експертної ради ВАК України з питань загальної біології. Н.М. Жданову нагороджено Почесною грамотою Верховної Ради України (2008 р.), з 2015 року вона отримує Державну стипендію для видатних діячів науки.

Професіоналізм, постійний пошук і генерація нових ідей, безмежна

відданість обраній справі, висока працездатність, щире бажання передати свій досвід колегам і молоді – ось лише окремі риси, що характеризують Неллі Миколаївну. Вона – високоерудована та обізнана особистість, завжди цікавиться останніми досягненнями науки, новинами літератури і мистецтва.

Наукова громадськість, колеги та учні щиро вітають Неллі Миколаївну Жданову з ювілеєм і від усього серця зичать творчої наснаги, міцного здоров'я і оптимізму на довгі роки.

*Колектив Інституту мікробіології і вірусології
ім. Д.К.Заболотного НАН України
Товариство мікробіологів України ім. С.М. Виноградського
Відділ фізіології та систематики мікроміцетів
Інституту мікробіології і вірусології
ім. Д.К. Заболотного НАН України
Редколегія і редакція «Мікробіологічного журналу»*